

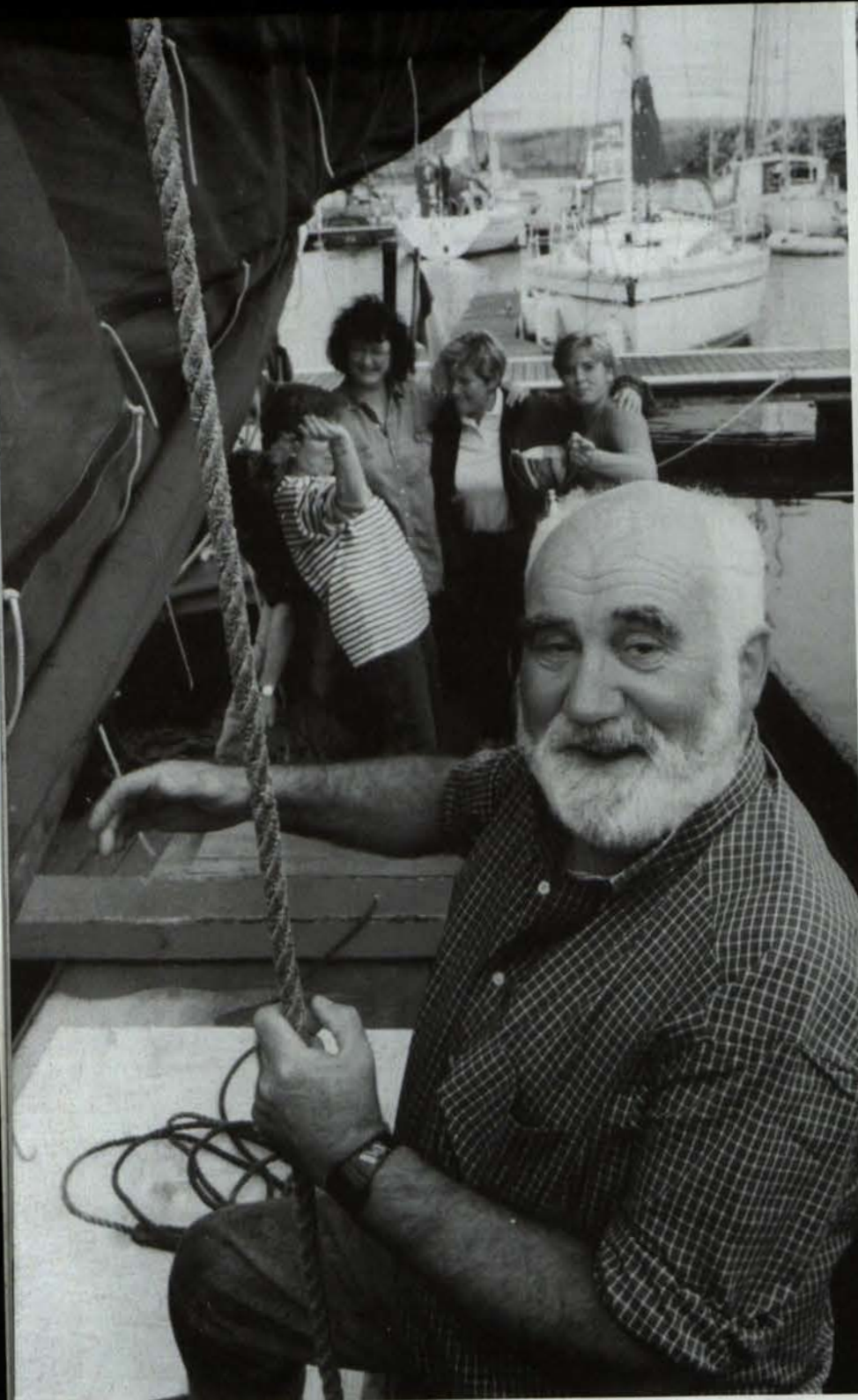
AN LADY MHÓR

RUAIDHRÍ Ó TUAIRISG

Sé Pádraig Mhicil Rua Mac Donnchadha an saor a thóg an Lady Mhór. Bhí sé ina chónaí sna Leacracha Rua i dTír an Fhia. Ba duine muinteartha é le clann Johnny Jimmy, a bhfuil An Mhaighdean Mhara acu anois. Níl muid cinnte cén bhliain ar tógadh An Lady ach tá bád cláraithe sa mbliain 1893 do Stephen O'Brien, i Sea Fishery of Ireland, eagraíocht a rinne clárú ar bháid iascaigh, i mBaile Átha Cliath agus an t-ainm 'Lady' uirthi. Bád deich dtonna, le cíle fiche ceathair troigh agus an clár-uimhir 641 atá tugtha síos di. Tá seans an-mhaith go bhfuil An Lady níos sine ná seo. Tháinig Peter O'Brien, sin- sin seanathair Mháirtín Ó Briain, úinéir An Tónaí, as Co.an Chláir mar mhianadóir go ceantar an BATTERY i Ros a' Mhíl sa gcéad leath den 19ú céad. Bhí sé ag obair ar chéibh Ros a' Mhíl níos deireannaí. Phós sé Bairbre Ní Dhonnchadha as Ros a' Mhíl. Ba mac leo Stephen atá ainmnithe thuas. 'Lady' O'Brien a tugadh ar Bhairbre, b'fhéidir mar gur phós sí stráinséar gan Gaeilge. ➤

"Is againne atá *right of way*"
An Lady Mhór i gCuan Chasla,
1971

(Thuas) "Tá an cupán bualte ach tá lámh ag teastáil uaimse!" – Ben agus a chuid Ladies

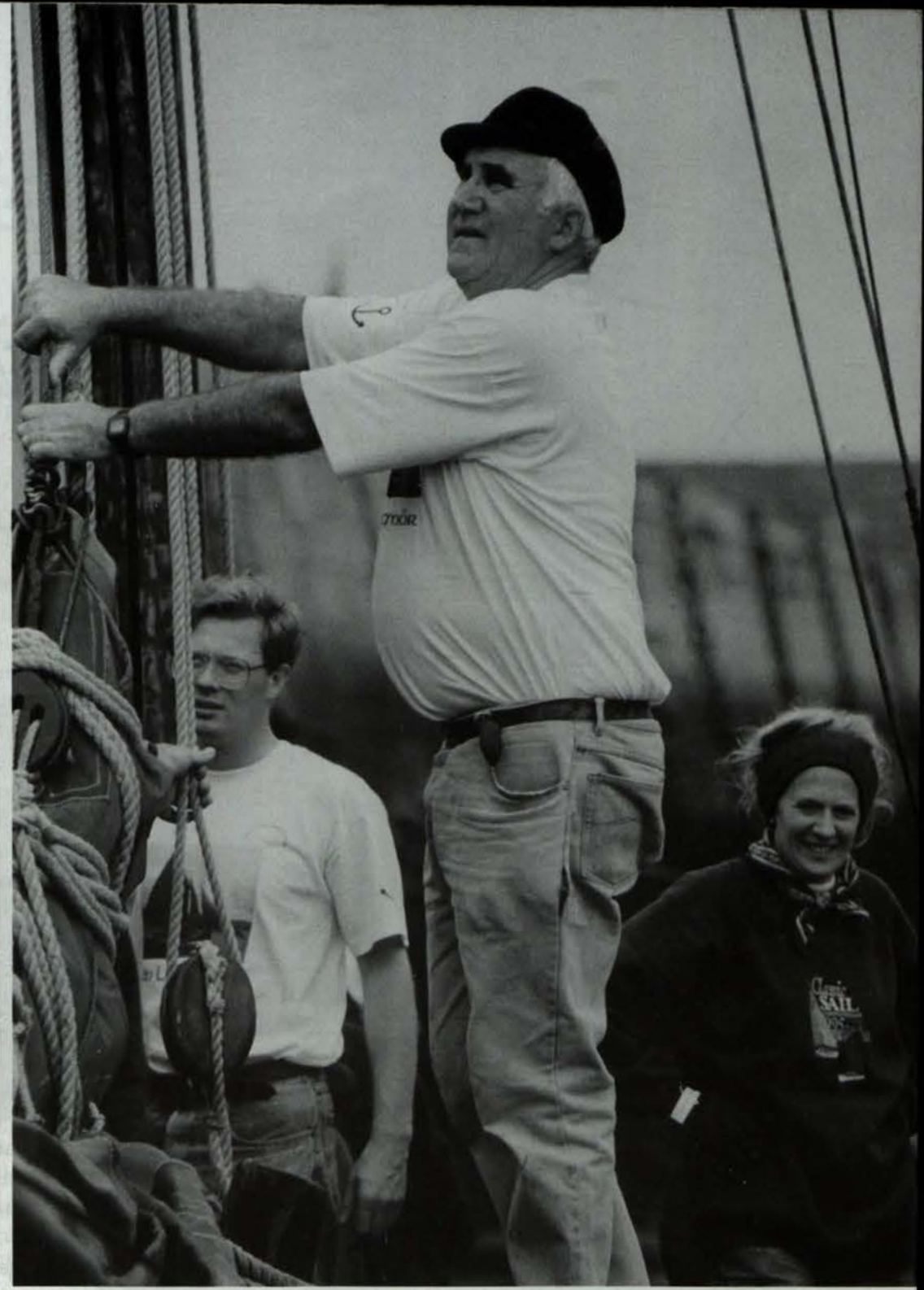
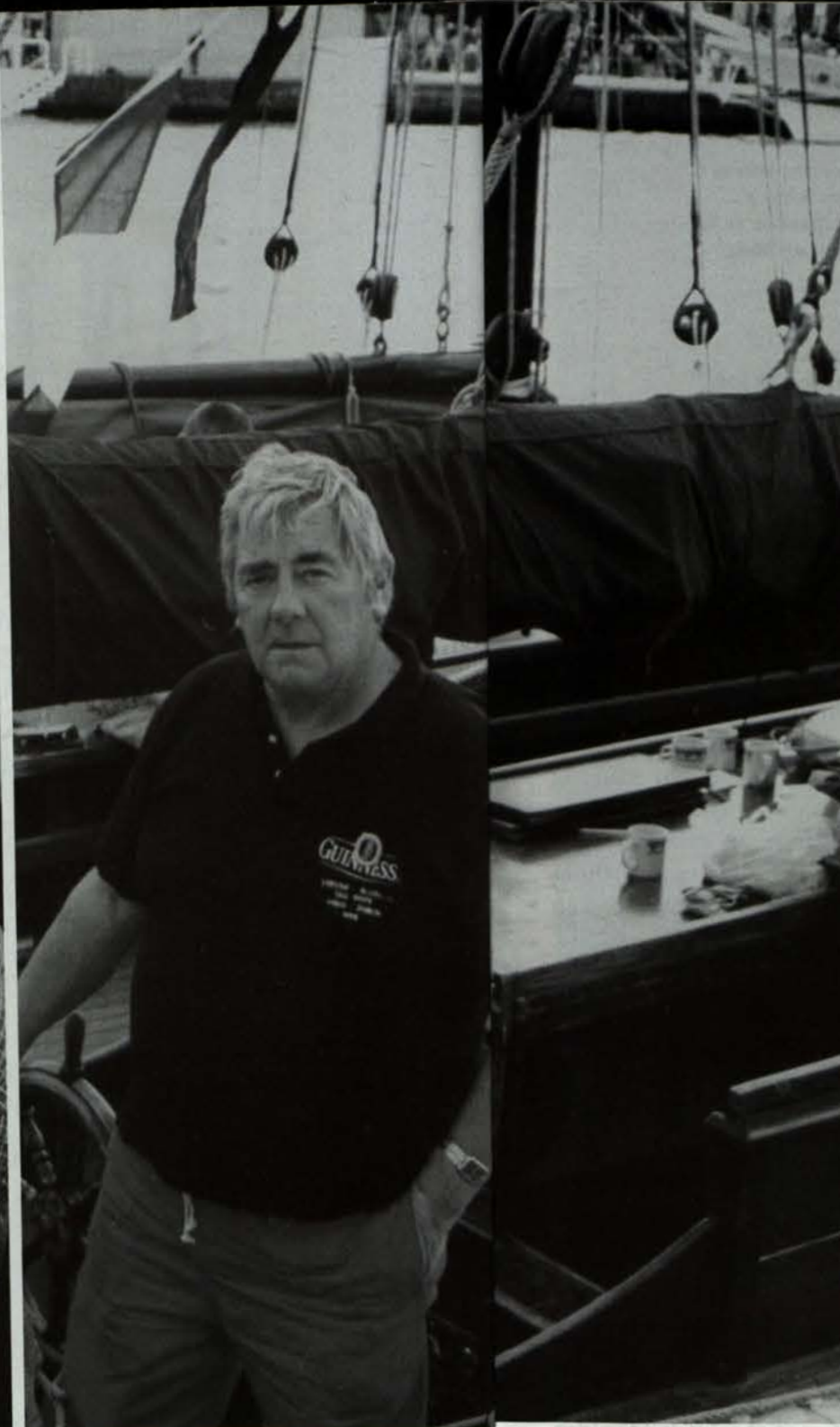
Bhí báid ag muintir Bhairbre i gcónaí. Fuair Peter bás sa mbliain 1872 agus seans maith gurbh é a chur An Lady Mhór dá déanamh mar nuair a bhí sí réidh bhris 'Lady' O'Brien buidéal de thús a' phota ar a graidhp. Mar sin is féidir a rá gur tógadh an bád roimh 1872.

Na Ladies

Thíos faoin nGarraí Rua i gCladhnach a tógadh an Lady agus deirtear go raibh sí déanta ag Pádraig Mhicil Rua taobh istigh de thrí seachtainí. Tá an crumpán le

feiceáil ann fós agus cuid de chlaise an tsáibhéara. Thóg Pádraig go leor bád eile freisin, ina measc bhí An Mhaighdean Mhara, An Fancy, Naomh Mártan, An Venus, An Beárbar, An Package, An Bhruinnillín agus tuilleadh. Chomh maith leis an Lady Mhór bhí An Lady Bheag, a thóg Colm Trae, agus an tSean Lady ag na Brianaigh. Tá an stáid ina mbíodh An Lady Bheag feistithe, le feiceáil fós i gCladhnach.

Bhí an Lady Bheag agus an tSean Lady ag éirí craite agus shocraigh siad bád nua

(Lár:) Mick Hunt, as Beann Éadair, úinéir an Lady Mhór 1983-1990, ar an Vervine Blossom

(Thuas ar dheis:) "Meastú an sa bpub atá mo chríú?" Ben Mac Donnchadha i mBeann Éadair

a chur dá déanamh. Tháinig drochaimsir sula raibh ábhar faighte acu agus céard a thiocfadh faoi thír in aice leo ach sail daraí. Is as seo a rinne an saor go leor den Lady Mhór. Ach bhí craiceann le dhul ansin uirthi. Tamall ina dhiaidh sin bhí An tSean Lady ag teacht as Cinn Mhara agus fuair siad sail learóige. Bhí ábhar craicinn acu ansin.

An tÁdh

Nuair a chuathas don Chúil in aice leis an nGort ag iarraidh sparaí bhí an t-ádh leo

aríst mar bhí sparaí ordaithe ag duine eile le bliain agus níor thug sé leis iad. Cosúil le báid eile bhí sé ráite go raibh 'na daoine maithe' ag breathnú ina diaidh. Chuaigh sí ar na Mulláin Bhána uair ag teacht anuas an tSruthair, síos ó Aill na Graí, le lucht móna. D'fhan sí ansin ar feadh tamaill ach go tobann thit sí. Bhí an tÁdh ar an mbád iomartha a bhí ag folamhú na móna nuair a thit sí, mar tháinig an crann anuas taobh thiar den transom uirthi. Nuair a tháinig an taoille rinneadh iarracht í a tharraingt as ach bhris an téad

(Thuas ar chlé:) Máirtín Ó Briain agus Sonny a' Ghabha Ó Braonáin as An Sruthán sa Lady Mhór, 1971

(Thíos ar chlé:) 'Rabharta Mór': An Lady Mhór i gcéibh an tSrutháin, 1971. Taobh thiar di tá An Tónaí

agus chuaigh sí ar charraig eile in aice le Carraig Phádraig Risteaird. Tráthnóna lá arna mhárach chuaigh Pádraig Pheaitsín Ó Briain agus triúr eile ag breathnú uirthi i mbád iomartha. Nuair a bhí siad ag déanamh uirthi chuala siad an tsáibhéireacht, an táirneáil agus an chorcáil. Tar éis tamaill thuig siad gur istigh sa Lady a bhí an obair ar siúl. Bhailigh leo abhaile. Lá arna mhárach tháinig siad ar ais agus thug siad as go héasca í. Roimhe seo bhí sí le taoscadh go minic ach anois níor leagadh lámh uirthi ar feadh cúig bhliana déag.

Uair eile bhí sí ag teacht as Árainn agus thit ceo an-trom a sheas trí lá. 'Sé an áit ar tháinig An Lady i dtír ná amach ó Shráid na Cathrach i gCo. an Chláir agus a criú slán sábháilte. Bhí sí féin agus An Tónaí oíche eile ceangailte i gcéibh an Chroisín agus é ina ghála. Ní raibh as an Lady ach dhá théad agus í ag ceann na céibhe. Bhí neart téadracha as An Tónaí. Tharraing An Tónaí na postaí as an gcéibh, d'imigh le gaoth agus chuir si poll i mbinn tí Phádraig Pheige Uí Dhomhnaill i nDoire an Fhéich. D'fhan An Lady san áit a raibh sí, gan cor aisti.

Ag imeacht soir

Tá sé suimiúil sna blianta a mbíodh An Lady ag tarraingt

(Thuas:) An Lady Mhór i Peele, Oileán Mhanainn

mhóna i dtús aimsire gurbh iad na mná a bhíodh dá luchtú. Bhídís ag faire na mbád ag teacht aníos an cuan agus thosaídís ag iompar na móna i gcléibh go dtí go mbíodh sí luchtaithe acu. Is minic a bhíodh orthu dul trasna ar ocht mbád in Aill na Graí. Thug na báid móin freisin as an abhainn thuas ag Lodge Chasla.

D'fhan An Lady ag na Brianaigh go dtí 1968 nuair a cheannaigh Colm Ó hUiginn as Baile Átha Cliath í ar chéad punt ó Mháire, baintreach Stiofáin Uí Bhriain. Bhí an bád an-chraite faoi seo agus bhí Michael Willy Ó Griofa agus Máirtín Tom Ó Flaithearta tamallachaí ag saoirseacht uirthi. Ní dheachaigh Colm Ó hUiginn i bhfad ó bhaile léi, isteach go hÁrainn agus mar sin, agus sa mbliain 1975 dhíol sé le Tom Kelly as Baile Locha Riach í ar thart ar

£700. Tugadh go hInis Mór í agus as sin go Bearna ach bhí sí ag déanamh go leor uisce agus tugadh siar ar leoraí í go dtí Cóilín Ó Maoilchiaráin i Muighinis le obair a dhéanamh uirthi. Chaith sí tamall maith anseo agus sa deireadh d'iarr John Healion cead ar Tom Kelly í a thabhairt ag geallta i samhradh na bliana 1983 mar bhí a bhád féin An Morning Star le deisiú. Réitigh John amach í lena chuid sparaí, seolta agus chuile shórt eile. Sheol sé í ag geallta i gCarna, ar an Dóilín agus in áiteanna eile. Maidin Luan tar éis Chinn Mhara na bliana sin bhí focla beaga ar an gcéibh idir na Healions agus na Kellys faoin Lady. Thóg John Healion a chrann, sparaí, ballasta agus seolta as An Lady le crann tógála bhád Mac Moylett, An Julia T. Tamall ina dhiaidh seo tugadh An Lady go

dtí bádchlós Tyrell san Inbhear Mór.

I mBinn Éadair

Ba é deireadh an scéil é gur cheannaigh Mick Hunt as Binn Éadair an bád ó Tom Kelly ar thimpeall £8,000 sa mbliain 1984.

Bhí an leathbhád, An St John, ag Mick le blianta roimhe sin. Dhíol sé an St John lena dheartháir, Dominick. Rinne Mick suas An Lady go breá agus chuir sé inneall inti, rud a thug deis dó dul ag taisteal go hAlbain, An Bhreatain Bheag, Conamara agus go Port an Phéire. Cheannaigh Mick nobby, Vervine Blossom, agus dhíol sé An Lady le Ben Mac Donnchadha, Árannach atá ina chónaí i mBaile Átha Cliath, sa mbliain 1992 ar timpeall £20,000. Dála an scéil tá an Vervine Blossom ag James Linnane agus ag cúpla cara leis i gCinn Mhara

anois agus is breá a bhreathnaíonn sí.

Tá go leor taistil déanta ag Ben, agus a leathbhádóir Bob Darcy ó shin. Chuaigh siad go Brest na Fraince i '92, agus '96 agus go Lorient i '97. Bhí siad in Amsterdam i '95 agus ar ndóigh bhí siad go minic in Albain, ar Oileán Mhanainn agus i bPort an Phéire. Ón mbliain 1998 tá An Lady deiceáilte amach uilig agus tá sí ina cailín óg. Go mba fada buan í féin agus lucht a seolta.

Ba mhaith liom buíochas ó chroí a ghlacadh leis na daoine ar fad a roinn a gcuid eolais go fial liom, agus a thug grianghraif dom, go háirithe, Máirtín agus Mairéad Uí Bhriain, Mick Hunt, John Healion, Ruairí Ó hUiginn, Cóilín Ó hlarnáin agus dár ndóigh úinéir An Lady Mhóir, Ben Mac Donnchadha.

Curaidh Chonnacht agus na hÉireann

Áine Ní Mhainín, Bairbre Ní Neachtain (captaen) agus Linda Ní Dhroighneáin as Gairmscoil na bPiarsach, Ros Muc, in éineacht lena múinteoir Gaeilge, Tomás Ó Neachtain (Leas Phríomh-Oide) tar éis dóibh Craobh Chonnacht a i gComórtas Díospóireachta idir Meánscoileanna Gaeltachta eagraithe ag Muintearas a bhuachaint i mí Márta 2002. Bhain siad amach Craobh na hÉireann ina dhiaidh sin

Tuarascáil
Choimisiún na Gaeltachta

Tuarascáil Choimisiún na Gaeltachta — Trumpa gan Teanga

Rinne an eagraíocht **Pléaráca** stocaireacht leanúnach sna blianta 1997 go 1999 ar an **Aire Éamonn Ó Cuív**, ag iarraidh air tascfhórsa a bhunú a dhéanfadh scrúdú eolaíoch fuarchúiseach ar stáid na Gaeilge sa Ghaeltacht agus a thiocfadh aníos le stráitéis chuimsitheach réadúil leis an nGaeilge a shlánú sna ceantracha sin ina raibh sí fós in úsáid mar ghnáththeanga phobail. De bharr na stocaireachta sin, bhunaigh an Rialtas Coimisiún na Gaeltachta i mí Aibreán 2000, le **Peadar Mac an Iomaire** ina Chathaoirleach air. Bhí **Donncha Ó hÉallaithe** ina Chathaoirleach ar Phléaráca ag an am. San alt seo caitheann Donncha súil chriticiúil ar an tuarascáil 30 leathanach, a d'fhoilsigh **Coimisiún na Gaeltachta** i Márta 2002, tar éis dhá bhliain i mbun oibre.

Díomá

Tonn díomá a bhual mé, an mhaidin a léigh mé i bhFoinse liosta na moltaí don Rialtas a chuir **Coimisiún na Gaeltachta** le chéile. Nuair a ceapadh baill an Choimisiúin agus nuair a léigh mé na téarmaí tagartha leathana a tugadh dóibh, bhí dóchas agam, go dtiocfaí aníos le moltaí fiúntacha praiticiúla, moltaí a dhéanfadh difríocht sa nGaeilge dá gcuirfí i bhfeidhm iad. A mhalairt a tharla. Is é mo thuairim meáite, go bhfuil na moltaí thar a bheith easnamhach,

go bhfuil na moltaí ró-ghinearálta, go bhfuil na moltaí ag cur béime ar nithe nach mbaineann, ach go tánaisteach, le husáid na Gaeilge sa Ghaeltacht agus go bhfuil na moltaí go mór faoi thionchar na fealsúnachta seanchaite a bhí taobh thiar de Ghluaiseacht Athbheochan na Gaeilge. Is é sin gurb é an phríomhaidhm ag deireadh an lae an Ghaeilge a chur á labhairt ar fud na tíre ó Reachlainn go Cléire agus ó Chionn Mhálanna go Carn Uí Néid, in áit díriú ar an Ghaeilge a choinneáil beo sna ceantracha éagsúla Gaeltachta.